

Відрізок часу

(Спогади про академіка В.С. Михалевича)

М.М. Дієсперова

*"Вот это я тебе взамен могильных роз,
Взамен кадильного куренья,
Ты пил вино, ты как никто шутил..."*
Анна Ахматова

Я намагаюся писати про події, які відбувалися сорок років тому. Життя насправді складається не з розпливчатої безформності, а з точної сукупності подробиць, з суми їх, де важливі лише складові. Я вдячна долі за те, що опинилася в той час, в тому місці простору, в тій духовності, яка оточувала людей, про яких я пишу.

Навіть історики вже кілька разів переробляли не історію тих часів (її не переробити), а погляд на цю історію. Що ж є істина в історії? Кому потрібно буде вірити, коли минуле послужить історикам для створення зразків подій, які ніколи не існували?

Я зважилася писати ці спогади тому, що мені не хотілося, щоб час згладив в пам'яті людей, які знали його в ті часи і пізніше образ тієї людини, якою він був, з усіма його перевагами і недоліками.

Загальний курс теорії ймовірностей і математичної статистики, а також спец. курс по граничним розподілам сум незалежних випадкових величин у них читав Борис Володимирович Гнеденко. Він був прекрасним лектором, видатним вченим і взагалі яскравою особистістю. Учень А.Я. Хинчина і А.М. Колмогорова, а з Андрієм Миколайовичем його пов'язували ще й узи дружби. Лекції Хинчина були настільки яскравими і цікавими, що їх приходило слухати не тільки мехматівці, для яких вони читалися, а й студенти та аспіранти фізичного і філософського факультетів. Борис Володимирович успадкував цю здатність свого вчителя і його лекції були не тільки цікаві за змістом, а й цікаві, як якое театральне дійство. Пам'ятаю якое раз він читав нам лекцію з теорії ймовірностей і раптом на другій парі побачив ганчірку, яка висіла на лампочці під стелею. "Ось так і в науці, — зауважив він, — ми проходимо повз очевидні факти. А як важливо усвідомлювати всі питання, з якими ви стикаєтеся..." і далі був невеликий ліричний відступ про те, як треба займатися наукою.

Потрібно сказати, що курс Володі налічував 25-30 чоловік, а через чотири роки, коли поступила я, наш курс налічував вже сто чоловік. Після війни математика стає модною наукою. В КДУ (Київський державний університет) запрошують московського молодого талановитого професора Г.Є. Шилова. На молодших курсах він читав математику і вищу алгебру, а на старших спецкурси з

функціонального аналізу та теорії узагальнених функцій. Це були нові ідеї в математиці, і я не можу сказати, що в Києві Георгій Євгенович був прийнятий старою професурою з відкритими обіймами. Але студенти були в захваті від його лекцій.

На IV курсі курсову роботу Володя писав у Бориса Володимировича. Задача, поставлена в курсовій, настільки його захопила, що він всі літні канікули продовжував думати над нею і узагальнив результати так, що отримав не тільки яскраву дипломну роботу, а й пропозицію Бориса Володимировича вступити до нього в аспірантуру. Це був перший його крок в науку, і перша його стаття була оформлена за результатами дипломної роботи.

У цей час у Бориса Володимировича в аспірантурі навчалися майбутній академік АН України В.С. Королюк, майбутній член-кореспондент АН України К.Л. Ющенко (в той час ще Рвачева), Ю. Студнев, С. Колотошин та ін. Крім того, в 1953 р. до нього в аспірантуру вступив ще один майбутній академік А.В. Скороход. І в цьому ж році Борис Володимирович отримує запрошення від Берлінського університету прочитати курс лекцій. Він приймає це запрошення і постає питання, що ж робити з його учнями. Він звертається за допомогою до свого вчителя і друга А.М. Колмогорова з проханням забрати до аспірантури МДУ (Московський державний університет) трьох його учнів — В.С. Королюка, В.С. Михалевича і А.В. Скорохода. І в 1953-1954 навчальному році їх усіх трьох КДУ прикомандирує для закінчення аспірантури в МДУ.

І це був його другий крок в науку і дуже вдалий крок, я б навіть сказала щасливий крок. Роботою В.С. Королюка і В.С. Михалевича погодився безпосередньо керувати А.М. Колмогоров, а Є.Б. Динкін погодився керувати роботою А.В. Скорохода. Ставлення і керівників і аспірантів до новоприбулих спочатку було дещо настороженим: адже вони прибули з "захолустного" університету, а МДУ — еліта. Але вони швидко включилися в роботу семінарів; вже на першому році перебування в МДУ Скороход придумав топологію, яка з легкої руки Андрія Миколайовича стала називатися "топологією Скорохода".

Манера роботи з аспірантами у Андрія Миколайовича була досить елітарною. Перед аспірантом ставилося завдання, окреслювалося коло необхідної літератури і давалася повна свобода дій. Але... обов'язково щотижня Андрій Миколайович запрошував своїх аспірантів і докторантів до себе в гості або на дачу, або на квартиру, яка знаходилася в МДУ. В цей час в аспірантурі у Андрія Миколайовича займалися Ю.В. Прохоров, Л.М. Большев, Р.Л. Добрушин, В.М. Золотарьов, Г. Джанашия, Ю. Медведєв (він займався мат. логікою), в докторантурі С.Х. Сираждиной, Г.М. Манія. Всі вони були людьми неординарними, яскравими особистостями, і зустрічаючись в такій неофіційній дружній обстановці пронесли через все життя почуття якогось "колмогоровського братства". Андрій Миколайович дуже любив природу, добре плавав і відмінно ходив на лижах. Тому влітку влаштовувалися турпоходи. Ну, наприклад, виїжджали на Пестовське водосховище; відправлялися електричкою з

Ярославського вокзалу, їхали до ст. Правда, а там 8 км йшли пішки лісом до водосховища — величезного лісового озера. Брали човни, каталися, влаштовували змагання з плавання. До річі, Володя плавав дуже добре, і дуже любив плавати. Назад поверталися до Хімок пароплавом по каналу Москва - Волга, а там автобусом і метро до МДУ. На пароплаві Андрій Миколайович ненав'язливо міг запитати про успіхи в роботі, розповісти про те, як сам він став математиком, як йому бачиться подальший розвиток математики, яке місце в ній повинні зайняти його учні. Він сподівався, що С.Х. Сираждиний, Л.М. Большев і Володя організують нову школу з математичної статистики, хотів створити сильний колектив з теорії інформації, вважаючи, що Є.Б. Динкін і Р.Л. Добрушин цілком можуть очолити його.

Взимку Андрій Миколайович влаштовував лижні походи на 35-40 км. Їхали вранці за місто на машині або електричці, а поверталися в МДУ годині о 18, а до 19 академік вже запрошував до себе на чай, де як правило були присутні і інші гості, часто Ю.Н. Линник, Г.Є. Шилов та ін. Ставилася класична музика, особливо Андрій Миколайович любив Баха.

Хотілося б ще розповісти про умови, в яких в той час жили аспіранти МДУ. Нова будівля МДУ якраз вже була побудована і здана в експлуатацію. Аспіранти та студенти жили в блоках. Аспірантський блок складався з двох окремих кімнат, загального передпокою і загального санвузла. Кімната 2,5 м х 4,5 м = 11,25 м² з настінною шафою для одягу, шафою для книг з 5-ти відділень, письмовим столом з 3-ма висувними ящиками. Крім того, в ній були ліжко-диван, обідній столик, тумбочка з репродуктором і телефоном (кожен аспірант мав свій телефон), настільна лампа з гарним зеленим абажуром, два стільці, робоче крісло, письмовий прилад, попільничка, графин з двома склянками. Видавали також постільні речі: перину, простирадло, підодіяльник, подушку, наволочку, дві ковдри — зимову та літню. А також рушник, ложку, ніж, виделку, чашку і великий алюмінієвий чайник. На кожному поверсі була кухня з газовими плитами, де можна було готувати собі їжу. І одна вітальня на два поверхи, де стояло піаніно, і збиралися студенти і аспіранти поспівати пісні і потанцювати.

Побутові умови після КДУ були просто ідеальними. Та й не тільки після КДУ. Коли ми отримали свою першу квартиру в Феофанії, то це була 10 м² кімната в половині фанерного фінського будиночка на 2 кімнати. Другу кімнату займав міліціонер з сім'єю з 4-х чоловік. Кухня була загальна, а санвузол був на вулиці (не поєднаний, тому що ванни просто не було взагалі). Ми згадували МДУ, де у нас було дві кімнати, не зі смутком, а з веселим сміхом. Та й як було не сміятися, коли запрошені гості частково сиділи за столом з іншого боку вікна, тобто на вулиці. Ми навіть придумали теорію, по якій жити в таких комфортних умовах для студентів просто шкідливо, тому що зіткнення з суворою дійсністю просто може їх вибити з колії і надовго. Ми були молоді, життєрадісні, нам було цікаво займатися математикою і нас привчили "раніше думати про Батьківщину, а потім про себе..."

Але, поки, повернемося в МДУ. Наукова атмосфера в МДУ дуже сильно відрізнялася від атмосфери КДУ. Якщо в КДУ проф. Г.Є. Шилов на спеціальному факультетському семінарі робив доповідь про узагальнені функції, повинен був

доводити решті викладацького складу правомочність існування узагальнених функцій, то в МДУ щосили працював семінар Гельфанда по заходам в нескінченновимірних просторах.

Вважалося, що найцікавіші семінари з теорії ймовірностей були у Є.Б. Динкіна. Ці семінари всі три киянина і стали відвідувати, щоб виглядати гідно, вони вирішили гарненько розібратися в тематиці семінарів Є.Б. Динкіна, розв'язати якісь задачі. Все це вирішили здійснити у вигляді власного семінару, збираючись по два рази на тиждень. Склали розклад засідань і тематику наукової роботи. Свій семінар вони жартома назвали "Київське математичне товариство". Почесними членами були обрані Б.В. Гнеденко, І.І. Гихман, Г.Є. Шилов, а касиром (тому що каси як такої у них не було) С. Колотошин, який був майстер позичати гроші, особливо у тих, хто його погано знав, бо у того, хто йому вже позичав, пожитися було вже нелегко. Тут Володі в голову приходить думка, що схема позичання грошей Колотошиним — ймовірна схема, в якій ймовірність попадання в стан зменшуються з числом цих влучень. Разом з А.В. Скороходом вони вирішили розважитися і стали думати, яку б промислову або фізичну задачу можна було так схематизувати. Придумали спочатку, як задачу постачання в залежності від необхідного споживання, потім придумали ще більш загальну схему з випадковими процесами. Такі були розваги...

У той час в аспірантурі потрібно було здавати три іспити і три заліки. Іспити та заліки у своїх аспірантів Андрій Миколайович приймав у себе вдома або на дачі. Зазвичай ця процедура тривала не менше двох годин і давалися головним чином завдання. При цьому академік не забував підкреслити, що в його час в аспірантурі здавали 5 іспитів і 5 заліків. Один аспірантський іспит Володя здав в Києві. Андрій Миколайович запропонував йому здавати математичну статистику і метричну теорію динамічних систем.

Колмогоров запропонував йому займатися послідовним байєсовським аналізом і його застосуванням в математичній статистиці, він вважав, що це новий перспективний напрямок, який повинен мати безпосередній вихід на виробництво. І якщо Володя погодиться займатися цією тематикою, то йому потрібно буде їздити на заводи, контактувати з інженерами, які використовують методи статконтроля у виробництві. І дійсно вони з С.Х. Сираждиновим їздили на Горьковський автозавод вмовляти інженерів скористатися їхнім досвідом і знаннями. І цей напрямок в статистиці і теорія динамічних систем були абсолютно новими напрямками в математиці.

З теорії динамічних систем спецкурс читав Сергій Васильович Фомін. Володя став слухати цей спецкурс, а потім здав іспит Сергію Васильовичу.

А з математики як необхідний мінімум Андрій Миколайович перерахував 15 статей з журналів і ще не перекладену книгу А. Вальда "Послідовний аналіз". Проблема полягала в тому, що і в школі і в університеті Володя вчив німецьку мову, а вся література була англійською мовою. Він сумно жартував: "Що-що, а витримку ці переклади у мене виховують."

Цей другий крок в науку, мабуть, був для нього найважчим. Загальна обстановка в університеті змусила його задуматися про подальший шлях. "Мені стало соромно, що я так мало знаю в науці, що я абсолютно не знайомий з найнеобхіднішими речами в математиці, не кажучи вже про останні досягнення в теорії ймовірностей, соромно, що я не розумів всім єством (знати щось я знав, але не відчував) скільки потрібно праці, енергії і навіть запалу, щоб стати вченим, а не ремісником в науці.

І у мене зараз завдання — попрацювати так, щоб наука дійсно стала справою мого життя, щоб я відчув сили для творчості в ній. Я, на превеликий жаль, вчився дуже поверхнево, тому мені зараз так важко."

Йому доводилося по три — чотири години на день вивчати математичну статистику, а решту часу читати журнальні статті та підручники з динамічних систем. Великою проблемою для нього було проводити швидко викладки, особливо якщо вони були частково опущені в тексті. "Це вже видно моя хронічна хвороба, а причиною їй те, що лінувався робити приклади, коли був студентом. Зараз, як згадаю, який я був ледар і телепень, скільки б знань мав, якби займався! У мене зараз половина, а то і більше часу збереглися б для роздумів над завданнями, адже зараз в основному доводиться читати і читати те, що я мав би гарненько знати."

Андрій Миколайович умів змусити своїх аспірантів займатися в повну силу. Адже коли здавалися, іспити, в гостях знаходилися і інші аспіранти, а це викликало здорову конкуренцію. Цікаво відзначити, що майже всі аспіранти та докторанти, які в той час утворювали "колмогорівське братство", стали згодом академіками і член-кореспондентами. Він зумів пробудити в них почуття любові до науки, а вся обстановка в МДУ, як говорив Володя, вибивала з нього природну лінь і на багато речей змушувала дивитися серйозніше.

Термін аспірантури у Володі закінчувався 15 листопада 1955 р. Але Андрій Миколайович не раз висловлював своїм учням думку, що в аспірантурі треба тримати людину довше, він сам займався в аспірантурі 4 роки.

На Вченій Раді Колмогоров представив Володю як дуже здібного аспіранта і з цього приводу він пише: "...мені було дуже ніяково, адже він мене ще мало знає, тому що буде дуже прикро, якщо йому доведеться розчаруватися". У своїх здібностях він був не дуже впевнений, хоча його вчителі і Борис Володимирович і Андрій Миколайович були в цьому абсолютно впевнені. Зате він завжди захоплювався здібностями своїх друзів, особливо А.В. Скорохода. Він пише: "З Толею взагалі важко кого-небудь порівнювати, тому що він по-справжньому талановитий, і я впевнений (і бажаю йому цього щиро) стане дуже великим вченим, як, наприклад, Колмогоров, якщо буде працювати так, як працює Володя Королук, і якщо життя складеться сприятливо для наукової роботи." Як ми бачимо тепер, він не помилився.

На даному відрізку часу доля подарувала йому щасливий випадок спілкування з двома абсолютно незвичайними людьми. — Вчителями. Андрій Миколайович, незважаючи на велику люб'язність, вихованість і незвичайний такт, просто пригнічував своєю перевагою в знанні і надзвичайною інтуїцією в математиці. А Борис Володимирович був значно тепліше, людяніше і відразу викликав велику симпатію і довіру.

Всі троє (В.С. Королюк, В.С. Михалевич і А.В. Скороход) були дуже вдячні Борису Володимировичу за те, що він для них зробив. Вони мріяли про той час, коли Борис Володимирович повернеться з Німеччини і під його керівництвом разом з І.І. Гихманом буде створено кістяк міцного наукового колективу, що об'єднує навколо себе здібну молодь, відбирати найбільш здібних студентів, виховувати їх математичну культуру, ростити з них справжніх вчених, одним словом, організувати справжню математичну школу з теорії ймовірностей і математичної статистики. "Якби життя дозволило нам це зробити дійсністю, це було б найкращою нашою вдячністю Борису Володимировичу за його виняткову увагу і турботу про нас, яку ми по-справжньому оцінили, мабуть, тільки тут. Яка дійсно хороша душа у нього. Я пам'ятаю як ми втрюх поверталися від Колмогорова і одноставно прийшли до висновку, що такої чудесної людини, як Борис Володимирович, нам ще не доводилося нікому зустрічати."

Природно, не все його життя проходило в навчальних аудиторіях і читальних залах. Він був молодий, любив компанію, був дуже веселою і життєрадісною людиною. Дуже часто в МДУ приїжджали артисти московських театрів, симфонічний оркестр, яким в той час диригував Кирило Кондрашин. Ми намагалися потрапляти на всі концерти, але не завжди це вдавалося, тому що квитки розкуповувалися миттєво.

При вході до актової зали квитки зазвичай перевіряли студенти-чергові, які стояли з зовнішньої сторони дверей. Якимось нам не вистачило квитків, а дуже хотілося піти на концерт. Володя проскочив у двері, як перевіряючий, і став з внутрішньої сторони. Ті квитки, які не встигали перевірити зовнішні контролери, по ідеї повинен був перевіряти він і, таким чином, він зібрав необхідну кількість цілих квитків для всієї нашої компанії. Ми були дуже задоволені.

У перший рік київські аспіранти жили комуною: кожен чергував по два дні — вранці готував сніданок, ввечері — чай. Після отримання стипендії на весь місяць купувалися абонементи на обід в професорську столову (аспіранти мали на це право), а решту грошей здавалися в касу В.С. Королюку, як самому серйозному і надійному, а в міру потреби Королюк вже видавав їм гроші.

Одного разу Королюку зателефонувала знайома і повідомила, що є два квитки в МХАТ на "Дядю Ваню". Квитки замовлені артисткою Зуєвою для одного її знайомого. Потрібно тільки приїхати в касу і сказати: "Тут мені замовили два квитки. Моє прізвище Сухоручкин." Сам В.С. Королюк збирався в цей день йти на концерт Шпиллер, і квитки у нього були куплені заздалегідь. Тому він запропонував Михалевич і Скороход сходити в МХАТ. Правда, якісь сумніви в голови останніх закралася — вже дуже дивне прізвище — Сухоручкин. Але яких тільки прізвищ не буває! Вони радісно отримали від Королюка 50 руб. на квитки і відправили в театр. Приїхали вони до театру, прочитали афішу, переконалися, що

так — йде "Дядя Ваня", ігровий склад чудовий, і дуже зраділи. Толя залишився близько афіші, тому що інтуїтивно не захотів йти до каси, а Володя пішов добувати квитки. Підходить він до каси і каже: "Тут мені замовлені два квитки." Касирка вичікувально дивиться на нього, що, мовляв, далі? А він урочисто заявляє: "Я Сухоручкин." Касирка відповідає: "Дуже приємно, звичайно, але для вас квитків ніхто не замовляв." — "Як ніхто? Мені Зуєва замовила два квитки." Касирка трохи зніяковіла: "Дивно, вона нікому не замовляла. Втім, я зараз піду зателефоную, дізнаюся... Ваше прізвище як? Сухо..." — "Сухоручкин" — гордо і вперто підтвердив Володя. — "Ну ви, будь ласка, зачекайте. Я все з'ясую." Ось стоїть Володя і думає: "А чи не змитися мені відразу?" Виходить задоволена касирка хвилин через п'ять і оголошує, що такого прізвища ніхто не чув і, природно, квитків немає. Вискакує він з театру на вулицю, а Толя по його обличчю відразу зрозумів, що інтуїція його і на цей раз не підвела і радісно каже: "Ось і добре. Тепер проп'ємо театральні гроші." По дорозі в театр Толя знайшов листівку (їх розкидали по всій Москві) "Пийте радянське віскі" (сорт горілки, витриманий чотири роки в обвугленій бочці). Але після невеликої дискусії вони зупинилися на двох пляшках грузинського вина № 1 і № 3.

А вранці вони доповіли Королюку свої яскраві враження: яка тонка незабутня гра — ось, мовляв, воно — справжнє мистецтво! Королюк зрадів, але трохи здивувався, тому що звук від Толі чути тільки скептичні відгуки (як він казав "поплюжницькі"). І як не шкода було виводити його з омани, але довелося йому розповісти правду. Ой як він лаяв знайомих своєї знайомої і їх знайомих артистів! Що його тільки обрадувало і заспокоїло у всій цій історії,

так це його передбачливість: що він дав їм тільки 50 руб., а не 100.

Після закінчення аспірантури Володя повертається до Києва і приступає до роботи асистентом на кафедрі теорії ймовірностей та математичної статистики мех.-мат. факультету КДУ. Потрібно сказати, що до цього часу з Німеччини повернувся Борис Володимирович. Він став директором Інституту математики АН УРСР і завідувачем кафедри теорії ймовірностей в КДУ. У Німеччині Борис Володимирович познайомився з відомим вченим в галузі математичної логіки, вищої алгебри та обчислювальних методів, доктором фіз.-мат. наук, професором Львом Аркадійовичем Калужніним. Ще дитиною, в 1925 році, батьки вивезли його до Франції, під час війни 4 роки він, як росіянин, відсидів у концтаборі, а після закінчення війни його запросили на роботу в Берлінський Університет, де вони і познайомилися.

Борис Володимирович умовив Льва Аркадійовича залишити прекрасну квартиру в Берліні, котедж на березі озера під Берліном і яхту на цьому озері і повернутися на свою Батьківщину піднімати обчислювальну математику. І Лев Аркадійович повернувся разом з мамою. Після півторарічних поневірянь без квартири і без ступеня доктора наук, який йому запропонували перезахистити на

нашій Вченій Раді, він отримує однокімнатну квартиру на першому поверсі, перезахищає дисертацію і починає в повну силу працювати в КДУ.

У 1956 р. безгоспну лабораторію Лебедева в Феофанії передають Інституту математики і вона стає Лабораторією обчислювальної математики при інституті.

На базі цієї лабораторії Борис Володимирович вирішує створити новий інститут з новим напрямком в математиці і назвати його Обчислювальний центр АН УРСР. Гнеденко запрошує на посаду зав. лабораторією за рекомендацією Куроша його талановитого докторанта Віктора Михайловича Глушкова. Віктор Михайлович з властивою йому енергією, цілеспрямованістю і ентузіазмом створює навколо себе колектив захопленої наукою молоді, та й самому йому було в той час 32 роки. Щотижня в лабораторії проходили семінари, на яких виступали Л.А. Калужніним, В.С. Королюк, К.Л. Ющенко, приїжджали учні Віктора Михайловича і Льва Аркадійовича: А. Стогній, Ю. Капітонова, А. Летичевський, І. Коваленко та ін.

Не зважаючи на те, що Володі доводилося їздити на роботу в КДУ з Феофанії, але він намагався по можливості бути присутнім на цих семінарах, тим більше, що з лабораторією його пов'язувала і особиста зацікавленість. У своїй дисертації для визначення меж прийняття оптимального рішення він вивів трансцендентні рівняння, і для деяких окремих випадків на "МЭСМ" намагалися розв'язати ці рівняння.

Влітку 1957 року зібралися разом Б.В. Гнеденко, В.М. Глушков, Л.А. Калужнін, В.С. Королюк, В.С. Михалевич, А.В. Скороход і вирушили відпочивати на Десну, вище Чернігова. На березі Десни розбили солдатський великий намет, поклали на землю довгу товсту дошку з гаслом "По столу ногами не ходити" і стали ловити рибу і відпочивати. Вранці і ввечері ловили рибу, тим більше, що Віктор Михайлович і Володя були завзятими рибалками. Вони намагалися навчити цьому мистецтву Королюка і Скорохода, але з цієї ідеї нічого не вийшло.

За цим столом кожен день влаштовувалися бесіди і дискусії. Лев Аркадійович розповідав які красиві озера під Берліном і як треба плавати на яхті. Яхти, природно, у нас не було, був тільки човен, з якого ловили рибу. Але Лев Аркадійович вже майже звик до нових для нього умов і йому дуже подобалося в Києві. Дуже часто обговорювали проблему чи є прикладна математика наукою. Але потім вирішили, що також, як у живописі: є художники-ремісники, а є художники, так і в прикладній математиці все залежить від того, в чиї руки вона потрапила. Тут же на Десні Віктор Михайлович розповів, що він хоче створити не Обчислювальний Центр, а Інститут кібернетики. З властивою йому неабиякою математичною інтуїцією він визначив відразу кілька нових напрямків в математиці, в тому числі і вторгнення математичних методів в планування народного господарства, що можна здійснити лише за допомогою ЕОМ. І займатися розробкою цього нового напрямку він запросив Володю.

Запрошуючи до Києва Віктора Михайловича, Борис Володимирович сподівався, що весь тягар організації нового інституту Глушков візьме на себе.

І треба віддати належне, Віктор Михайлович був геніальний організатор, енергійний і цілеспрямований і плюс до того прекрасний математик, завжди готовий видати цілий каскад нових видатних ідей і захопити цими ідеями всіх оточуючих. Зі своєю неабиякою математичною інтуїцією він від постановки проблеми через прірву рішення перестрибував одразу до кінцевого результату. І не завжди знаходилися люди, здатні виконати роботу по вирішенню проблеми.

Взагалі кажучи, Борис Володимирович хотів сам бути директором новостворюваного інституту, тому що він прекрасно розумів перспективи, що відкриваються після створення цього інституту. Але Віктор Михайлович тут не поступився: це було його дітище, його створення і він просто не міг від нього відмовитися. Тому питання про перехід Володі на роботу в ОЦ з чисто практичної області переходив в область моральну. Адже Володя був учнем Бориса Володимировича і просто обожнював його. Рішення перейти в ОЦ далось йому дуже нелегко, але важко було встояти перед чарівністю Віктора Михайловича, і він зробив свій третій доленосний крок. І тут починається новий етап в його науковому житті: одним з перших він починає розробляти новий напрямок в науці: економічну кібернетику. І, думаю, відкривається ще одна грань його таланту — таланту організатора науки. Він сам про себе говорив: "Не знаю, чи є у мене яскравий математичний талант, але я точно знаю, що у мене є інтуїція на нові напрямки в математиці, які напевно мають блискучі перспективи розвитку. Я знаю як і в якому напрямку має розвиватися кібернетика." Він пише лист-обґрунтування для відкриття в КДУ факультету кібернетики і разом з Віктором Михайловичем вони витратили багато сил і енергії, щоб переконати відділ науки ЦК КПУ в необхідності створення цього факультету.

Боги нагородили його багатьма талантами. З усіх талантів він вибрав математичний і не розчарував богів. І мені, здається, що він гідний найвищої нагороди, яку може мати Учитель — любові своїх учнів.

Спогади про академіка В.С. Михалевича. М.М. Дієсперова

Переклад українською Т.Малашок